

Sledi opis rekonstruiranih grobnic, od najstarejše Vindonijeve do grobnice Sekundinov ter nekaterih manjših spomenikov, ki so razstavljeni v parku. Besedilo se bistveno ne razlikuje od prejšnjega vodnika. Opisu vsake posamezne grobnice sledi razlaga reliefov in nanje vezanih zgodb iz grško-rimske mitologije, ki so dopolnjeni z ustreznimi fotografijami. Vodnik je obsežnejši predvsem zaradi bogatejših barvnih in črno-belih slikovnih prilog.

Edina novost, ki jo opazimo pri opisu spomenikov, je sprememba v poimenovanju dveh grobnic. Nekdanja Priscijanova grobnica, ime je nosila po očetu (Gaj Spektacij Priscijan), je imenovana po novem Spektacijeva grobnica oziroma grobnica Spektacijev. Sedaj nosi ime po družini, ki ji je grobnica pripadala in ne več samo po pokojnem očetu, celeskjem županu. Sekundijanova grobnica, po času nastanka najmlajša med rekonstruiranimi grobnicami, se po novem imenuje grobnica Sekundinov. Ponovno branje in rekonstrukcija napisa na grobnici sta namreč pokazala, da je bilo verjetneje vklesano ime Sekundin (*SECVNDINVS*) in ne Sekundijan.

Vodnik zaključuje tloris razstavljenih spomenikov s kratkimi opisi manjših nagrobnikov in ostanki nerekonstruiranih grobnic. Zadnje strani knjige pa je izdajatelj vodnika Pokrajinski muzej Celje zapolnil s predstavitvijo svojih zbirk in arheoloških parkov.

Nova izdaja vodnika po šempetrski nekropoli je dovolj bogata in obsežna predstavitev najlepšega rimskega spomenika v Sloveniji in je tako po obsegu kot besedilu namenjena najširši skupini obiskovalcev Šempetra, hkrati pa tudi strokovni javnosti nudi dovolj celovito informacijo o šempetrskem grobišču.

Irena LAZAR

Slavko Ciglenečki: *Tonovcov grad pri Kobaridu. Arheološko najdišče. Vodnik.* Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Kobaridski muzej, Ljubljana, Kobarid 1997. ISBN 961-6182-28-5. 31 str. ilustr.

Arheološko najdišče Tonovcov grad pri Kobaridu je bilo omenjeno že v 19. stoletju, a šele z opozorili Nade Osmuk in izkopavanji Inštituta za arheologijo Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU pod vodstvom Slavka Ciglenečkega je Tonovec grad dobil svoje pravo mesto v slovenski arheologiji. Najdišče, na katerem izkopavanja še potekajo, je vodja izkopavanja že delno objavil v različnih strokovnih revijah in zbornikih. Toda v vseh teh tekstih je bil poudarek v glavnem na gradivu iz časa pozne antike oz. preseljevanja ljudstev. V *Vodniku* pa je prvič, sicer v poljudni obliki, napisano in z risbami, načrti in fotografijami prikazano vse dosedanje vedenje o najdišču.

Zaradi svoje izredne lege in verjetno tudi zaradi blage klime je bil hrib občasno poseljen že v globoki prazgodovini, vse tja od srednje kamene dobe naprej. V času od začetka bronaste do začetka starejše železne dobe je na Tonovcovem gradu opazna cezura v naselitvi. Sledi poselitve nosilcev t. i. svetolucijske kulturne skupine in kasneje keltskega plemena, morda iz antičnih virov znane *Ambisontes*, vodja izkopavanja ne povezuje s stalno poselitvijo, temveč z opazovalnico, kulturnim prostorom ali pribežališčem v času nevarnosti.

Po vključitvi današnjega slovenskega ozemlja v rimsko državo so hribovske postojanke v večjem delu opustele, ponovno pa postanejo zanimive v drugi polovici 3. stoletja, ko so se v rimski državi razplamtele državljanske vojne, državo pa so pričela ogrožati tudi različna germanska plemena. Tako je v tem času tudi Tonovec grad zopet začel lokalnemu prebivalstvu služiti kot pribežališče v času nevarnosti. Ob koncu 4. in na začetku 5. stoletja je bila na Tonovcovem gradu, ki je najverjetneje sodil v sklop obrambnega sistema, znanega pod imenom *Claustra Alpium Iuliarum*, nastanjena vojaška posadka, svoj pravi razcvet pa je naselbina, ki je s svojo lego varovala

prehod proti Italiji, doživela ob koncu 5. in v 6. stoletju.

Poleg tega, da je staroselskemu romaniziranemu prebivalstvu služila kot težko dostopna in dokaj varna naselbina, so jo kot vojaško postojanko uporabljali tudi germanski Vzhodni Goti in Landgobardi.

Zaradi dobre ohranjenosti najdišča je bilo na Tonovcovem gradu mogoče v obrisih obnoviti videz naselbine že pred podrobnejšimi raziskavami, kar predstavlja redkost v slovenskem prostoru. Dodatna sistematična izkopavanja naselbine, ki še trajajo, postavljajo naselbino ob bok dobro znanim in sistematično raziskanim poznoantičnim naselbinam na območju večjega dela Slovenije, kot so npr. Rifnik, Kučar, Vranje ali Ajdna. Vse, tako tudi Toncov grad, nam kažejo, da so se v času nevarnega obdobja preseljevanja ljudstev staroselci umikali na varnejše položaje, ki so jih predvsem zaradi svoje lege tudi germanska ljudstva uporabljala kot postojanke. Na vseh teh naselbinah so bili odkriti tudi ostanki cerkva, na Tonovcovem gradu t. i. družina cerkva, kar kaže na moč Cerkve tudi v nemirnih časih ob koncu 5. in v 6. stoletju. Poleg cerkva so na Tonovcovem gradu raziskali tudi stanovanjski objekt. Dosedanje raziskave nam kažejo, da je bila poznoantična naselbina ob koncu 6. ali celo v 7. stoletju opuščena.

Sicer redke najdbe kažejo, da je bil hrib za kratek čas poseljen tudi na začetku 9. stoletja, nekaj najdb pa poznamo tudi iz poznega srednjega veka.

Gojko TICA

Milan Sagadin: *Ajdna nad Potoki.* Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. Zbirka vodnikov 190. Ministrstvo za kulturo, Uprava Republike Slovenije za kulturno dediščino, Ljubljana 1997. ISBN 961-6037-21-8. 32 str., ilustr.

V uvodu nas avtor seznanja z izjemno lego poznoantične višinske naselbine Ajdne nad Potoki (1046), ki kot orlovsko gnezdo štrli iz južnega pobočja Stola. Na kratko nas seznanja z začasnostjo tega poročila, saj so raziskave na naselbini še v teku. Opozori na izjemna konzervatorska dela, ki so bila opravljena na ostankih naselbine in v nadaljevanju uvoda opiše gorske poti in steze, ki vodijo na Ajdno.

Opis poznoantične naselbine na Ajdni začenja s slikovito pripovedjo Sv. Hieronima o rimskem svetu, ki se s krvjo in ječanjem sesipa v ruševine. Avtor nadalje na kratko opiše politične in gospodarske razmere v poznem rimskem imperiju, ki so prisilile prebivalstvo, da se je iz dolin umaknilo na odmaknjene višinske postojanke. Omenja še druge pri nas poznane postojanke istega tipa npr. Vranje nad Sevnico, Rifnik, Tonovcov grad pri Kobaridu itd.

O Ajdni je vedelo obširno ljudsko izročilo in prvi raziskovalci, med njimi tudi Valvasor, so na Ajdni skušali najti sledi ljudskih pripovedi. Prvi je opravil arheološka izkopavanja Dežman, sledil mu je Šmid in nazadnje Rjazancev in Torkar sredi prejšnjega stoletja. Prelomnico pomenijo izkopavanja Gorenjskega muzeja, ki jih je 1976 začel Andrej Valič, kasneje pa zelo uspešno nadaljeval Milan Sagadin, avtor pričujočega dela, ki je izpeljal tudi izjemno zahtevna konzervatorska dela.

Odkrita je bila cerkev z vhodno lopo, s sondami so bili ugotovljeni temelji še petih poslopij, med njimi vodna cisterna. V sami konfiguraciji terena pa je mogoče sklepati na okoli dvajset objektov. Raziskovalec sklepa, da je na naselbini živelo okoli sto ljudi. Naselbina se razprostira na treh terasah. Avtor sodeč po odkritih najdbah sklepa, da segajo prve poselitvene sledi že med 3. in 2. tisočletje pred Kr., stalna poselitev pa naj bi se začela v prvih stoletjih po Kr. Najstarejši ostanki naj bi ležali na prvi terasi. Razcvet doživi naselbina v 5. in 6. stol, ko je na Ajdno pribežalo okoliško prebivalstvo iz dolin.

Avtor v nadaljevanju opiše ajdensko cerkev, zgrajeno po